

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
CZU: 343.713(043.2)

POPESCU Dorin

**CIRCUMSTANȚELE ATENUANTE ȘI AGRAVANTE ÎN DREPTUL PENAL AL
REPUBLICII MOLDOVA**

**Specialitatea științifică:
554.01 – Drept penal și execuțional penal**

Autoreferatul tezei de doctor în drept

CHIȘINĂU, 2015

Teza de doctorat a fost elaborată în cadrul Catedrei *Drept penal și criminologie* a Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova.

Conducător științific:

ULIANOVSKI Gheorghe, doctor în drept, conferențiar universitar,
specialitatea 554.01 – Drept penal și execuțional penal

Referenți oficiali:

1. **BARBĂNEAGRĂ Alexei**, doctor habilitat în drept, profesor universitar
2. **BERLIBA Viorel**, doctor în drept, conferențiar universitar

Componența Consiliului științific specializat:

1. **BRÎNZĂ Sergiu, președinte**, doctor habilitat în drept, profesor universitar
2. **STATI Vitalie, secretar științific**, doctor în drept, conferențiar universitar
3. **DOLEA Igor**, doctor habilitat în drept, profesor universitar
4. **TOADER Tudorel**, doctor în drept, profesor universitar (România)
5. **OSOIANU Tudor**, doctor în drept, conferențiar universitar

Susținerea va avea loc la 29 iunie 2015, ora 13.00, în ședința Consiliului Științific Specializat D 30.554.01-09 din cadrul Universității de Stat din Moldova (mun. Chișinău, str. A. Mateevici, 60, bloc IV, aula nr. 222).

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Biblioteca Universității de Stat din Moldova și pe pagina web a CNAA (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 29 mai 2015.

*Secretar științific al
Consiliului Științific Specializat,
dr., conf. univ.*

STATI Vitalie

*Conducător științific,
dr., conf. univ.*

ULIANOVSKI Gheorghe

Autor:

POPESCU Dorin

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei. După destrămarea URSS-ului și proclamarea independenței RM, situația și starea infracționalității a devenit destul de gravă. Starea în cauză se menține în diferite forme de manifestare cantitativă și până în prezent.

Conform datelor statistice ale Biroului Național de Statistică al RM, care conțin informația privind situația infracționalității, conform datelor MAI, în anul 2014, pe teritoriul țării au fost înregistrate 41.8 mii infracțiuni (+9.5% comparativ cu anul 2013). Rata infracționalității este constituită din 117 infracțiuni înregistrate la 10 mii locuitori (94 infracțiuni în anul 2010). Din totalul de infracțiuni înregistrate, 19.4% (8090 mii cazuri) sunt din categoria celor excepțional de grave, deosebit de grave și grave, Infracțiunilor excepțional de grave și deosebit de grave le revine cota numerică de 3.3% (1376 cazuri), iar infracțiunilor grave - 16.1% (6714). De asemenea, în anul 2014, comparativ cu anul 2010, au fost înregistrate cu 15 la sută mai multe infracțiuni mai puțin grave, iar numărul infracțiunilor ușoare s-a majorat cu 65 la sută în ultimii cinci ani. În anul 2014 numărul persoanelor condamnate s-a majorat (+5% comparativ cu anul 2013). La 100 mii locuitori, în medie, revin 278 condamnați (+59 condamnați mai mult decât în anul 2010). Din numărul total de condamnați, 6.5% sunt femei. La 100 mii femei revin, în medie, 35 femei condamnate, iar la 100 mii bărbați revin, în medie, 541 bărbați condamnați. Rata numerică a minorilor condamnați înregistrează 38 condamnați la 100 mii minori (0-17 ani) [1].

În asemenea situație, posibil și critică, pedeapsa penală devine unul dintre instrumentele principale de apărare a valorilor sociale împotriva infracționalității. În dreptul penal al RM cercetarea științifică a problemelor legate de pedeapsa penală se dezvoltă în ritm intensiv. Cu toate că principiul de bază al politicii penale al RM constă în realizarea unui ansamblu de măsuri de ordin social referitor la fenomenul infracțional, totuși rolul pedepsei rămâne a fi unul iminent. Din aceste ultime rațiuni, la moment în centrul atenției savanților, practicienilor și diferitor organizații obștești, sunt puse problemele legate de obținerea celei mai înalte eficiențe a sancțiunilor penale.

Realizarea corectă a scopului și sarcinilor pedepsei penale determină oportunitatea prevenirii și contracarării atentatelor infracționale. Or, punând în valoare importanța deosebită a procesului de calificare corectă a infracțiunilor, totuși se punctează pe faptul că principalele efecte aplicative ale legislației penale se produc, mai întâi de toate, prin aplicarea pedepsei persoanei vinovate de săvârșirea infracțiunii. Atingerea unor asemenea obiective este posibilă doar în condițiile în care pedeapsa aplicată persoanei vinovate va fi una legală, echitabilă și justificată. Desigur, pedeapsa penală este cea mai aspră modalitate de influență aplicată într-un stat de drept față de persoanele care încalcă legea. În acest sens, devine deosebit de importantă problema optimizării și diminuării pedepsei – în calitate de măsură cu caracter penal. Pedeapsa aplicată în scopul atingerii obiectivelor de restabilire a echității sociale, corectare a condamnatului și prevenire a săvârșirii de noi infracțiuni, urmează a fi proporțională cu caracterul și gradul de pericol social al infracțiunii și al persoanei făptuitorului. În acest context, la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale un rol important revine instituției *circumstanțelor atenuante și agravante*.

În ipoteza faptului că circumstanțele atenuante și agravante sunt fundamentate prin intermediul legislației penale a RM de mai mult timp, ar părea certă ideea precum că noțiunea și natura juridică a acestora nu ar trebui să impună probleme și soluții controversate nici la nivel

teoretic, nici în aspect practic. Situația, însă, este de altă natură. La moment, nu există o opinie în acest sens, chiar pornind de la denumirea circumstanțelor atenuante și agravante (fiind numite circumstanțe care atenuază și agravează vinovăția, fie răspunderea penală, fie pedeapsa penală, fie pericolul social al infracțiunii etc.).

Toate cele invocate confirmă faptul lipsei unei clarități referitoare la natura juridică și esența circumstanțelor atenuante și agravante, stabilindu-se faptul că subiectul în cauză nu este suficient investigat.

O problemă individuală, dar și principială, pentru teoria și practica penală este cea a circumstanțelor omonime. Or, acestea din urmă intervin într-un caz separat și în calitate de semne calificative ale componenței de infracțiune și în calitate de circumstanțe care atenuază sau agravează pedeapsa. Întrebările care se lansează la moment, sunt: dacă circumstanțele atenuante și agravante generale prevăzute în PG a CP și cele speciale – semne calificative componenței infracțiunii prevăzute în PS a CP, au aceeași natură juridică? Dacă o circumstanță atenuantă sau agravantă, care constituie semn al componenței infracțiunii concrete, poate fi luată în vedere concomitent și la stabilirea pedepsei - în calitate de circumstanță atenuantă ori agravantă? Un răspuns clar la întrebarea respectivă nu este anunțat de legislația penală a RM, provocând, pe aceași cale, discuții controversate în teorie și dificultăți de aplicare a legislației penale.

Cele punctate impun necesitatea unui studiu complex și sistematizat al problematicii multiaspectuale a circumstanțelor atenuante și agravante. Aceste și alte considerente au determinat actualitatea și importanța investigațiilor științifice la tema tezei, actualitatea și importanța temei fiind identificată atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, drept consecință fiind formulate unele recomandări practice, înaintate unele propuneri *de lege ferenda*, îndreptate spre îmbunătățirea cadrului legal ce vizează circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante în dreptul penal al RM.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. În context, este de subliniat faptul că, deși a fost utilizată, în cursul investigațiilor științifice, o gamă amplă de surse bibliografice care vizează, într-un mod sau altul, circumstanțele atenuante și agravante, totuși realitatea denotă faptul că instituția vizată, având caracter complex și multiaspectual, nu a fost cercetată în mod suficient atât în RM, cât și în afara țării.

Mai mult decât atât, în RM, de la proclamarea independenței până în prezent, lipsesc careva cercetări complexe cu caracter monografic referitoare la problema abordată. Acest ultim fapt impune multiple incoerențe în procesul de stabilire și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante, precum și de determinare a influenței lor la aplicarea pedepsei penale într-o cauză concretă.

Anume necesitatea reformării sistemului de pedepse penale și a politicii de aplicare a acestora au dictat eventualitatea organizării mai multor conferințe internaționale, spre exemplu, cele organizate de Ministerul Justiției al RM, Procuratura Generală a RM, în colaborare cu IRP și experții internaționali ai Misiunii Norvegiene de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova, (3 februarie 2008, 8 aprilie 2008 - conferințe internaționale cu genericul „*Politica penală a Republicii Moldova în tranziție către standardele europene*”) [2], la fel și conferința organizată de ABA ROLI Moldova cu sprijinul Colegiului Penal al CSJ pe tema *Aspectele ce țin de aplicarea și individualizarea pedepsei penale* [28]. Subiectele de bază ale acestor manifestații științifice au determinat revizuirea CP al RM, prin impunerea unor noi repere de politică penală

și sistem de pedepse, fiind conturate tendințe novatorii privind infraționalitatea și sancțiunea, aplicarea alternativelor la detenție, preluându-se în acest mod experiența internațională în domeniul politicilor penale și resocializării deținuților, la fel, au avut ca obiectiv efectuarea unui schimb de experiență între judecători și discutarea aspectelor ce țin de aplicarea și individualizarea pedepsei penale.

La baza cercetărilor științifice a fost pus un ansamblu de opinii de certă valoare științifică expuse în literatura de specialitate din mai multe țări, în particular: RM, România, Federația Rusă, Ucraina, Republica Belarus, Azerbaidjan etc. Opiniile consacrate studiului sunt valorificate și argumentate de către autorii C. Florea, T. Carpov, N. Gorea, S. Comarnițchi, I. Macari, S. Botnaru, M. Grama, I. Ciobanu, V. Nour, Iu. Odagiu (Republica Moldova), Gh. Nistoreanu, A. Boroii, C. Bulai, B. Bulai, C. Mitrache, C. Mitrache, Gh. Ivan (România), И. И. Карпец, В. Н. Кудрявцев, Л. Л. Кругликов, М. И. Качян, О. А. Мясников, Т. А. Лесниевски-Костарева (Federația Rusă), М. И. Бажанов (Ucraina), S. A. Veliev (Azerbaidjan) etc.

Scopul și obiectivele lucrării constă în etalarea și soluționarea problemelor juridico-penale legate de natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante, de influența lor la stabilirea pedepsei penale și, implicit, în formularea unor propuneri *de lege ferenda*, capabile să optimizeze cadrul normative al RM în vederea rentabilizării practicii judiciare în materie de aplicare corectă a prevederilor art. 75-79 CP RM, astfel fiind asigurată eficiența pedepsei penale și realizarea scopurilor acesteia.

În ipoteza atingerii scopului enunțat, au fost trasate mai multe obiective, printre care:

- analiza concepțiilor, viziunilor, tezelor teoretico-științifice expuse în literatură de specialitate din RM, cât și din alte state, referitoare la problematica complexă și multidimensională a circumstanțelor atenuante și agravante;
- cercetarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante, implicit prin formularea unei definiții a acestora;
- interpretarea practicii judiciare privind aplicarea circumstanțelor atenuante și agravante;
- identificarea complexității sistemului de circumstanțe atenuante și agravante sub aspectul clasificării lor, precum și inițierea unui mecanism propriu de clasificare, în baza unor criteriiu principal noi;
- investigarea științifică a circumstanțelor atenuante și agravante - în calitate de criteriu de individualizare a pedepsei penale, precum și a influenței lor asupra pedepsei penale;
- identificarea reperelor de delimitare între *diferențierea și individualizarea răspunderii penale*, precum și dintre procesul de *individualizare a răspunderii penale* și cel de *individualizare a pedepsei penale*;
- constatarea efectelor circumstanțelor atenuante și agravante, precum și etalarea rolului lor la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege;
- evaluarea semnelor de deosebe între circumstanțele atenuante și agravante *generale*, prevăzute la art. 76 alin. (1) și art. 77 alin. (1) CP RM și circumstanțele atenuante și agravante *speciale* – semne calificative sau privilegiate ale componenței de infracțiune prevăzute de normele PS a CP RM;
- elaborarea mecanismului de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei;
- evidențierea curențelor legislative identificate la nivelul normelor prevăzute de art. 75-79 CP RM

- formularea propunerilor *de lege ferenda*, capabile de a optimiza cadrul normative al RM, în vederea rentabilizării practicii judiciare în materie de circumstanțe atenuante și agravante și de aplicare eficientă a prevederilor art. 75-79 CP RM.

Metodologia cercetării științifice. În vederea realizării scopului și obiectivelor trasate, implicit în formarea opiniilor științifice și prezentarea rezultatelor științifice obținute, au fost valorificate mai multe metode, în special: metoda istorică, metoda logică (analiza deductivă și inductivă, generalizarea, specificarea), metoda sistematică, metoda comparativă, metoda statistică. În calitate de puncte de reper și de comparație au servit prevederile actelor juridice internaționale, ale legislației naționale și ale legislațiilor penale din alte state, precum România, Germania, Franța, Spania, Elveția, Rusia, Azerbaidjan, San-Marino, Tunisia, precum și hotărârile explicative ale Plenului CSJ a RM și a altor state.

Noutatea științifică și originalitatea științifică. Noutatea științifică a rezultatelor investigației constă în evidențierea unor polemici existente în doctrină referitoare la circumstanțele atenuante și agravante, analiza lor și exprimarea unui punct de vedere propriu în context, efectuarea unei cercetări ample a problemelor care țin de modul și ordinea de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante. Reticența științifico-investigativă a problemei abordate face ca lucrarea să constituie pentru RM un studiu de pionierat în materia circumstanțelor atenuante și agravante.

Noutatea științifică a lucrării elaborate rezidă inclusiv în următoarele teze:

1. *Circumstanțele atenuante* reprezintă, prin sine, date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege sau recunoscute în calitate de asemenea circumstanțe de către instanța de judecată în temei legal, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, care relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, influențând la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale. *Circumstanțele agravante*, reprezintă prin sine date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, care relevă gradul prejudiciabil sporit al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, influențând la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale.

2. Nici o circumstanță atenuantă sau agravantă prevăzută la art. 76 alin. (1) și art. 77 alin. (1) CP RM nu poate avea un grad prestabilit de influență asupra răspunderii și/sau pedepsei penale. Or, gradul influenței trebuie apreciat în fiecare caz în parte.

3. Evaluarea circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei penale umează a fi efectuată după anumite reguli bine conturate, în particular:

- *consecutivitatea evaluării* circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei de către instanța de judecată (circumstanțe atenuante și agravante legale; alte circumstanțe, neprevăzute la alin. (1) art. 76 CP al RM, considerate drept circumstanțe atenuante de către instanța de judecată în temeiul art. 76 alin. (2) CP al RM, care influențează gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau gradul de pericol social al persoanei vinovatului, fie sunt recunoscute ca fiind atenuante reieșind din principiul umanismului);

- *gradul de influență* a circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, reieșind atât criteriul cantitativ, cât și din criteriul calitativ;

- *mecanismul aplicării și evaluării* circumstanțelor atenuante și agravante;

- instanța de judecată poate să atenueze și să reducă pedeapsa, fie s-o agraveze și, respectiv, s-o mărească, pornind de la *un anumit punct de referință*;

- la stabilirea pedepsei penale, *efectele* circumstanțelor atenuante și agravante *trebuie să urmeze*, de asemenea, *anumite reguli*.

Problema științifică importantă soluționată prin intermediul tezei de doctor constă în determinarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante, a influenței acestora la stabilirea pedepsei penale, inclusiv prin prisma efectelor lor, a rolului la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege și elaborarea mecanismului influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, fapt care a contribuit la înaintarea unor propuneri de lege ferenda în contextul perfecționării cadrului normativ național în vederea asigurării eficienței pedepsei penale și realizării reale a scopurilor ei.

Semnificația teoretică a lucrării constă în faptul efectuării, în premieră, a unei cercetări complexe a mai multor probleme care țin de circumstanțele atenuante și agravante în dreptul penal al RM, rolul și importanța lor în procesul de aplicare a pedepsei penale, locul acestor circumstanțe în cadrul sistemului dreptului penal al RM, fiind relevate unele aspecte care au fost cercetate doar superficial sau care nu au fost supuse investigațiilor științifice, dar care au importanță majoră pentru determinarea esenței și importanței circumstanțelor atenuante și agravante în general. Acest ultim motiv determină ca lucrarea respectivă să reprezinte un fundament științifico-metodologic esențial pentru literatura de specialitate, în special pentru dezvoltarea în continuare a științei dreptului penal.

Valoarea aplicativă a lucrării. Lucrarea științifică reprezintă un veritabil suport științific pentru organele de drept abilitate cu aplicarea legii penale, iar recomandările de *lege ferenda* pot fi utilizate în scopul perfecționării normelor de drept penal, în partea ce ține de reglementarea modului și ordinii de evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante, importanța lor la individualizarea răspunderii și pedepsei penale, precum și efectele acestor circumstanțe în procesul de individualizare a pedepsei penale. Teza în cauză poate fi utilizată în calitate de suport științific pentru elaborarea hotărârilor Plenului CSJ a RM *cu privire la practica aplicării diferitor prevederi ale CP RM*, în special a celor care vizează individualizarea răspunderii penale și pedepsei penale. Cercetarea științifică se poate manifesta și ca suport în procesul de instruire a studenților, masteranzilor, doctoranzilor din cadrul instituțiilor de învățământ superior cu profil juridic, precum și în procesul de instruire a judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală și a avocaților în cadrul cursurilor de formare profesională continuă.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere ca urmare a cercetărilor științifice desfășurate în cadrul tezei constau în:

- 1) Argumentarea faptului precum că natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante constă în influența asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și asupra pericolului social al persoanei vinovatului, fiind acoperită și influența asupra individualizării categoriei și cuantumului pedepsei penale.

- 2) Elaborarea și argumentarea unei clasificări noi a circumstanțelor atenuante și agravante.

- 3) Argumentarea premisei precum că la stabilirea categoriei și mărimii pedepsei penale, instanța de judecată trebuie să aprecieze importanța circumstanțelor atenuante și agravante ale cauzei, reieșind nu doar din *criteriul cantitativ*, dar și din *criteriul calitativ*.

- 5) Formularea regulilor de evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei, deducerea *punctului de referință* (pedeapsa orientativă), în

raport cu care se efectuează atenuarea sau agravarea cuantumului pedepsei penale, precu și elaborarea mecanismului de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei.

6) Demonstrarea faptului că La aplicarea pedepsei conform art. 79 alin. (1) CP RM, categoria circumstanței, inclusiv atenuante, care micșorează esențial gravitatea faptei și consecințele ei *nu este excepțională, ci este excepțional* însuși *modul de aplicare a pedepsei*, în coraport cu regula generală stabilită la art. 75 alin. (1) CP RM.

7) Argumentarea necesității utilizării și introducerii în lege a termenului de *circumstanțe calificative atenuante și circumstanțe calificative agravante*.

Implementarea și aprobarea rezultatelor cercetării. Ideile și concluziile principale ale lucrării sunt formulate în 12 publicații științifice, precum și expuse în cadrul mai multor conferințe științifice și științifico-practice naționale și internaționale, în special: Conferința științifică națională cu participare internațională cu genericul „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare” (USM, Chișinău, 21-22.09.2011; Conferința internațională științifico-practică cu genericul „Societatea civilă în realizarea Strategiei de reformare a sectorului justiției 2011-2016” (Chișinău, 14.10.2011).

Publicațiile la tema tezei. La tema tezei de doctorat au fost publicate 12 lucrări științifice.

Volumul și structura lucrării. Reflectând consecutivitatea realizării obiectivelor trasate și ținând cont de formalitățile tehnice aprobate, lucrarea prezintă următoarea structură: adnotări în limba română, rusă și engleză, lista abrevierilor, introducere, trei capitole (care conțin 11 paragrafe), concluzii generale și recomandări, bibliografie, anexe, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului. Teza de doctor numără 151 pagini de text de bază și face referire la la o listă bibliografică compusă din 176 titluri.

Cuvinte-cheie: circumstanțe atenuante, circumstanțe agravante, pedeapsă penală, individualizare, semne calificative.

CONȚINUTUL TEZEI

Introducerea tezei de doctor pune în evidență actualitatea și importanța problemei abordate, scopul și obiectivele tezei de doctor, noutatea științifică a rezultatelor obținute, inclusiv problema științifică importantă soluționată, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a cercetării, aprobarea rezultatelor și sumarul compartimentelor tezei de doctor.

1. Analiza situației în domeniul dreptului penal în materia circumstanțelor atenuante și agravante este constituit din trei paragrafe. În fapt, prin conținutul acestui compartiment al lucrării este desfășurată o analiză generală a materialelor științifice din RM și din alte state (România, Federația Rusă, Ucraina, Republica Belarus, Azerbaidjan etc.), care vizează problematica complexă și amplă a circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal.

1.1. Analiza generală a materialelor științifice din RM ce țin de problematica circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal. Se constată că printre primii autori din RM, care au cercetat principiile de bază ale individualizării și aplicării pedepsei penale, precum și problema circumstanțelor atenuante și agravante, sunt C. Florea și T. Carpov. Autorii în cauză au realizat o analiză a tuturor circumstanțelor atenuante și agravante sub aspectul influenței asupra stabilirii pedepsei penale [3]. În context, se consideră că, dacă infracțiunea nu este altceva decât o activitate a persoanei în lumea obiectivă, atunci și procesul săvârșirii acesteia presupune acțiunea reciprocă a capacităților infractorului și a trăsăturilor lumii obiective. Din aceste rațiuni, circumstanțele atenuante și agravante pot fi atribuite ori la personalitatea infractorului, ori la

împrejurările obiective în care se săvârșește infracțiunea (la care se referă semnele obiective ale infracțiunii) [3].

În opinia autorilor N. Gorea și S. Comarnițchi urmează a fi deosebite circumstanțele care apar în calitate de semne calificative ale infracțiunii și circumstanțele atenuante și agravante în sensul propriu al cuvântului. Această ultimă opinie este susținută și de către noi. Operând cu sistemul circumstanțelor atenuante și agravante, autorii anunțați consideră că lista circumstanțelor agravante nu trebuie să fie exhaustivă. Or, se propune stabilirea prin lege a unei liste orientative a acestor circumstanțe, fiind interpretată extensiv precum cea a circumstanțelor atenuante [4, p. 12-15]. Nu susținem această opinie, or legea penală trebuie să posedă caracter previzibil. Astfel făptuitorul urmează să cunoască clar faptul în ce caz se va agrava situația și, ulterior, să se abțină de la săvârșirea infracțiunii în genere.

I. Macari definește circumstanțele atenuante și agravante ca fiind asemenea circumstanțe care nu intră în numărul semnelor calificative ale componentei de infracțiune și caracterizează un pericol mai mare sau mai mic al faptei săvârșite ori al infractorului și care trebuie să fie evidențiate de către instanța de judecată la aplicarea modalității și măsurii de pedeapsă [5]. În același sens, în opinia autorului citat, *circumstanțele atenuante* constituie semne obiective și subiective ale faptei, care depășesc conținutul componentei de infracțiune, precum și datele despre persoana celui vinovat, care reduc pericolul social al faptei, iar *circumstanțele agravante* constituie semne obiective și subiective ale faptei, care depășesc conținutul componentei de infracțiune, precum și datele privind persoana celui vinovat, care sporesc caracterul prejudiciabil al faptei. Este important faptul că autorul face o diferențiere între semnele calificative (agravante) ale componentei de infracțiune și circumstanțele atenuante și agravante, în special diferențierea constă în faptul că primele influențează stabilirea de către legiuitor a limitelor sancțiunii în articolul corespunzător din CP, iar ultimele – depășesc conținutul componentei de infracțiune și exercită o influență esențială asupra alegerii modalității și măsurii de pedeapsă în limitele sancțiunii stabilite pentru infracțiunea concretă. În opinia noastră, definirea circumstanțelor atenuante și agravante - ca circumstanțe care depășesc conținutul componentei de infracțiune nu este prea reușită, deoarece o asemenea definiție nu reflectă pe deplin natura juridică a circumstanțelor cercetate, locul lor în sistemul dreptului penal și rolul acestora la determinarea categoriei și quantumului pedepsei.

În context, suntem de acord, de principiu, cu afirmația lui Iu. Odagiu, precum că nu toate circumstanțele atenuante influențează în mod egal asupra pericolului social al infracțiunii și al persoanei infractorului [6, p. 233-236]. Din aceeași perspectivă a analizelor desfășurate, nu putem susține punctul de vedere al autorului citat referitor la clasificarea acestor circumstanțe în obligatorii și facultative: Or, odată ce au fost stabilite, toate circumstanțele (inclusiv și alte circumstanțe, neincluse în lege, dar recunoscute de către instanța de judecată ca fiind atenuante) sunt obligatorii pentru instanța de judecată și urmează a fi luate în considerație la stabilirea și aplicarea pedepsei, însă, operându-se în mod nemijlocit cu ponderea lor, forța cu care ele reduc din pericolul social al infracțiunii și al persoanei infractorului, în cazul unei infracțiuni concrete.

1.2. *Analiza generală a materialelor științifice a altor țări ce țin de problematica circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal.* În știința penală românească, la etapa actuală, se acordă atenție sporită circumstanțelor atenuante și agravante, cercetându-se natura lor juridică și, nu în ultimul rând, importanța lor în proces de individualizare a răspunderii și pedepsei penale.

C. Bulai și B. Bulai fac distincție între *stări de agravare sau de atenuare*, pe de o parte, și *circumstanțe agravante sau atenuante*, pe de altă parte. În opinia autorilor, *stările* se referă la modul în care se prezintă anumite entități, fapte, persoane, având semnificație în ceea ce privește gradul de pericol al faptei sau pericolozitate a făptuitorului, prin legătura lor directă sau indirectă cu săvârșirea unei infracțiuni (de exemplu pluralitatea de infracțiuni, forma continuată a infracțiunii, tentativa, starea de minoritate sau tinerețea făptuitorului etc.). Spre deosebire de stări, *circumstanțele* sunt situații, însușiri, calități, implicând totdeauna o relație fie de la faptă către ambianța acesteia, fie de la făptuitor către biografia acestuia, relevând grade de pericol social sau de pericolozitate mai reduse ori mai mari ale acestora. Circumstanțele precedă, însoțesc ori succedă săvârșirii faptei. Ele nu trebuie confundate cu acele stări, însușiri, calități etc. prevăzute de lege ca elemente circumstanțiale, în conținutul agravat sau atenuat al unor infracțiuni, fiindcă acestea determină existența infracțiunii, în varianta agravată, după caz, pe când circumstanțele, ca date exterioare conținutului infracțiunii, pot determina nu existența însăși a infracțiunii, ci numai un grad de pericol social mai ridicat sau mai puțin ridicat al faptei, o pericolozitate mai mare sau mai mică a făptuitorului. Totodată, autorii atribuie circumstanțele cercetate la criteriile generale de individualizare judiciară a pedepsei penale [7, p. 378].

C. Mitrahe și C-n Mitrahe consideră, de asemenea, că în cadrul cauzelor de agravare ori de atenuare a pedepsei trebuie de făcut distincție între stări și circumstanțe. În opinia autorilor, împărțirea în stări și circumstanțe a cauzelor de agravare și de atenuare a pedepsei este importantă sub raportul efectelor ce le produc asupra pedepsei în cazul unui concurs de stări și a unui concurs de circumstanțe [8, p. 383].

Una dintre primele lucrări științifice care se referă la problematica circumstanțelor atenuante și agravante în perioada postbelică în fosta URSS este cea a lui И. И. Карпец. Autorul pune în discuție circumstanțele atenuante și agravante - ca unul dintre principiile generale de aplicare a pedepsei, cercetând natura juridică, caracterul și felurile circumstanțelor atenuante și agravante, precum și importanța lor pentru aplicarea unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege. Nu suntem de acord cu И. И. Карпец în ceea ce privește clasificarea circumstanțelor cercetate, având ca criteriu de clasificare doar elementele componente de infracțiune. Or, această clasificare, în opinia noastră, nu descoperă pe deplin natura juridică a circumstanțelor enunțate [9]. Ulterior, И. И. Карпец recunoaște, de fapt, că toate circumstanțele unei cauze penale care caracterizează atât infracțiunea, cât și persoana infractorului (enunță pericolul social mai mare sau mai mic atât al faptei și al persoanei infractorului) fie constituie semne calificative ale infracțiunii, fie constituie trăsături a lor, ce se află în afara limitelor componente de infracțiune (*circumstanțele atenuante și agravante*) [10].

Prin procedee științifice, В. Н. Кудрявцев pune în vedere un mecanism de percepere justă a semnelor concrete ale componente de infracțiune, pentru ca, ulterior, studiindu-le, să se facă deosebire de circumstanțele care doar atenuază sau agravează răspunderea și pedeapsa penală, fără a influența calificarea infracțiunii [11 p.114]. Autorul lansează pentru discuție întrebarea care ține de stabilirea corectă a semnelor infracțiunii în cazurile când descrierea lor nu este strictă, este de evaluare, stabilirea existenței acestor semne fiind lăsată la aprecierea instanței de judecată.

1.3. *Concluzii la Capitolul 1.* Sintetizând concepțiile oamenilor de știință exprimate pe marginea cercetării circumstanțelor atenuante și agravante și identificate în cadrul analizei materialelor științifice publicate la tema lucrării, atât din țară, cât și de peste hotare, se constată

că în RM, patrimoniul doctrinar care vizează problematica circumstanțelor atenuante și agravante este sărac ub aspectul volumului și conținutului. În mediul științific de profil din RM, până în prezent acestor probleme li s-a acordat un spațiu și o atenție mică, deși circumstanțele atenuante și agravante prezintă o importanță deosebită și un interes sporit pentru un ansamblu de instituții ale dreptului penal, în special individualizarea răspunderii penale, individualizarea pedepsei penale, liberarea de răspundere și pedeapsă penală.

2. Noțiunea și natura juridică și noțiunea circumstanțelor atenuante și agravante este structurat în patru paragrafe și consacrat cercetării complexe a circumstanțelor atenuante și agravante prevăzute la art. 76, 77 CP RM. Astfel, este cercetată natura juridică a acestor circumstanțe, este elaborată noțiunea circumstanțelor atenuante și agravante. În context, este supusă investigațiilor științifice problematica clasificării circumstanțelor atenuante și agravante, precum și coraportul dintre circumstanțele atenuante și agravante *generale* prevăzute la art. 76 alin. (1) și art. 77 alin. (1) CP RM și circumstanțele *speciale – semne calificative sau privilegiate a componentei infracțiunii*, prevăzute de normele PS a CP RM.

2.1. Noțiunea și natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante. Conform teoriei dreptului penal, pedeapsa penală este unul din cele mai efective mijloace de luptă contra infracționalității. Art. 61 alin. (2) CP RM stabilește scopurile pedepsei penale și anume: restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât și a altor persoane. Atingerea scopurilor vizate, în mare măsură, depinde de activitatea instanțelor judecătorești cu privire la stabilirea și aplicarea categoriei și mărimii pedepsei penale. La determinarea categoriei și mărimii pedepsei, instanța de judecată trebuie să dea o apreciere gradului prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, precum și gradului pericolului social al persoanei vinovate, bazându-se pe cercetarea multilaterală și obiectivă a circumstanțelor faptei comise. Pedeapsa stabilită de către instanța de judecată trebuie să fie legală și întemeiată. Or, factorii, de care instanța de judecată este obligată să țină cont la alegerea măsurii concrete de pedeapsă, sunt stabiliți de legea penală.

În conformitate cu art. 75 alin. (1) CP al RM, persoanei, recunoscute vinovate de comiterea unei infracțiuni, i se aplică o pedeapsă echitabilă, în limitele fixate în PS a CP și în strictă conformitate cu dispozițiile PG a CP. De aici rezultă că sancțiunea normei PS a CP, de fapt, reprezintă limita legală de aplicare a circumstanțelor atenuante și agravante, în cazul în care instanța de judecată a hotărât să aplice vinovatului pedeapsa penală. Conform regulii generale, pedeapsa stabilită celui vinovat de săvârșirea infracțiunii, nu trebuie să depășească limitele sancțiunii, indiferent de circumstanțele concrete ale cauzei. Excepție de la această regulă se face în cazurile aplicării pedepsei pentru concurs de infracțiuni, cumul de sentințe, fie în cazul aplicării unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege [12, p. 259-262].

Considerăm că *circumstanțele care atenuază și agravează răspunderea penală* constituie un criteriu aparte al individualizării pedepsei penale [13, p. 331-335]. Conform art. 96 alin. (1) pct. 2) CPP RM, în procesul penal, atât în cadrul urmăririi penale, cât și a judecării cauzei, trebuie să se dovedească circumstanțele prevăzute de lege care atenuază sau agravează răspunderea penală a făptuitorului, dacă acestea sunt prezente în cauza penală. Astfel, aceste circumstanțe formează obiectul probațiunii.

Deși legiuitorul atribuie circumstanțelor cercetate un loc și un rol important în procesul de individualizare a pedepsei penale, noțiunea de „circumstanțe atenuante” și „circumstanțe agravante” nu se conține în legislația penală a RM.

În acest sens, pare a fi nu prea convingătoare aserțiunea savanților П. Ф. Тельнов și Л. А. Проропов, precum că prin circumstanțele cercetate trebuie de înțeles circumstanțele care atenuază și agravează *pericolul social* doar al faptei infracționale, or, multe dintre ele se referă la caracteristica persoanei vinovatului. De asemenea, unele circumstanțe nu pot avea influență asupra gradului prejudiciabil al faptei, întrucât se află în afara limitelor ultimei, adică, se manifestă după ce infracțiunea a fost consumată, fie, după ce infracțiunea a fost întreruptă (art. 26, 27 CP RM). Deci, se constată că circumstanțele atenuante și agravante caracterizează nu numai fapta, dar și persoana vinovatului.

Cercetând natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante, aceasta poate fi determinată, în opinia noastră, în primul rând reieșind din locul aflării lor în lege. Astfel, legislația penală a RM, la fel ca și legislația penală a altor state, atribuie circumstanțele atenuante și agravante la criteriile generale de stabilire ori de individualizare a pedepsei. Prin urmare, rezultă că legiuitorul le acordă un scop bine determinat și anume de a servi drept criterii de individualizare a pedepsei la etapa la care persoanei trase la răspundere penală i se alege categoria și mărimea acesteia [14 p. 33-37]. Totuși, analiza legislației penale determină concluzia precum că importanța circumstanțelor cercetate nu se limitează doar la sfera stabilirii pedepsei. Spre exemplu, aproape în toate cazurile prezența unui cumul de circumstanțe atenuante poate servi drept temei pentru liberarea persoanei de răspundere penală (art. 54-55, 57-60 CP RM) [15 p. 293-302]. Însă, drept temei de liberare de răspundere penală servesc nu numai circumstanțele atenuante, dar și alți factori. În același timp, un cumul de circumstanțe atenuante, precum *săvârșirea pentru prima dată a unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave* (art. 76 alin. (1) lit. a) CP RM), *autodenunțarea, contribuirea activă la descoperirea infracțiunii* (art.76 alin. (1) lit. f) CP RM), *repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate prin infracțiune* (art. 76 alin. (1) lit. e) CP RM) determină nu numai atenuarea răspunderii penale, ci și excluderea ei în genere.

Considerăm, că noțiunea de „circumstanțe ce atenuază și agravează răspunderea” cu un anumit grad de convenționalitate, se potrivește mai mult pentru definirea circumstanțelor prevăzute în PS a CP în calitate de semne calificative ale componentelor de infracțiune. Or, în acest caz, ele, fiind un mijloc de diferențiere a răspunderii penale, influențează anume măsura acestei răspunderi. În același timp, pedeapsa penală este o consecință a săvârșirii de către persoană a faptei infracționale. Reieșind din art. 389, 391 CPP RM, răspunderea penală poate fi realizată atât prin liberarea de răspundere penală, cât și prin condamnarea persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni, fără stabilirea pedepsei, fie cu stabilirea pedepsei penale. Cu toate acestea, pedeapsa penală constituie o formă prioritară de realizare a răspunderii penale [16, p.111; 17, p. 101].

În așa mod, circumstanțele atenuante și agravante prevăzute în PG a CP, fiind un criteriu de individualizare a răspunderii și pedepsei penale, influențează: a) asupra liberării de răspundere și de pedeapsă penală; b) asupra stabilirii categoriei și quantumului pedepsei, persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea infracțiunii.

În concluzie, circumstanțele cercetate, influențează atât *diferențierea*, cât și *individualizarea răspunderii și pedepsei penale*.

Se conturează următoarele trăsături importante ce descoperă *natura juridică* a circumstanțelor atenuante și agravante: - **în primul rând**, ele reprezintă date care caracterizează particularitățile individuale ale faptei infracționale concrete și a persoanei care a săvârșit-o și

relevă gradul prejudiciabil sporit sau redus al infracțiunii și/sau pericolul social sporit sau redus al persoanei vinovatului, influențând la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale; - *în al doilea rând*, printre acestea sunt asemenea circumstanțe care: a) s-au manifestat în timpul săvârșirii infracțiunii; b) nu sunt legate de fapta infracțională, dar caracterizează pericolul social sporit sau redus al persoanei vinovatului; c) nu influențează pericolul social al persoanei vinovatului, dar influențează la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, reieșind din principiul umanismului [18, p. 33-37].

În opinia noastră, în lege nu trebuie să fie incluse circumstanțe, care pot fi interpretate în sens opus, adică să-și controvezeze propria lor semnificație privind caracterul influenței lor (una și aceeași circumstanță într-o situație să atenueze pedeapsa, iar în alta, s-o agraveze). În acest sens, în unele cazuri este posibilă doar *neutralizarea influenței* circumstanțelor cercetate asupra pedepsei.

Studiul asupra naturii juridice a circumstanțelor cercetate determină propunerea următoarelor noțiuni a circumstanțelor atenuante și agravante:

- *Circumstanțele atenuante* reprezintă date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege sau recunoscute în calitate de asemenea circumstanțe de către instanța de judecată în temei legal, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, care relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului și care influențează la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, fie nu relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, însă influențează la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, reieșind din principiul umanismului.

- *Circumstanțele agravante* reprezintă date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, care relevă gradul prejudiciabil sporit al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, influențând la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale.

2.2. *Problemele clasificării circumstanțelor atenuante și agravante.* În general, prin *clasificare* se înțelege repartizarea sistematică pe clase sau într-o anumită ordine [19]. Altfel spus, clasificarea reprezintă operațiune logică, prin care obiectele se grupează în clase pe baza caracterelor comune, adică constituie repartizarea în grupe a anumitor obiecte după anumite criterii și în corespundere cu scopul propus. Necesitatea clasificării circumstanțelor atenuante și agravante este determinată de inevitabilitatea sistematizării, ordonării și determinării funcțiilor și influenței fiecărei circumstanțe în parte.

Luând ca criteriu de clasificare *influența circumstanțelor cauzei asupra gradului de pericol social al infracțiunii și al persoanei infractorului*, precum și reieșind din sistemul circumstanțelor cercetate prevăzute în art. 76, 77 CP RM, se disting două categorii de circumstanțe: 1) circumstanțe *atenuante* și 2) circumstanțe *agravante*.

Un *alt criteriu* de clasificare constă în *modul de stabilire a lor și forța cu care se impun instanței de judecată în cadrul individualizării răspunderii și pedepsei penale*. Se deosebesc, astfel: circumstanțe *legale* și circumstanțe *judiciare*.

În literatura de specialitate, circumstanțele analizate se mai clasifică și în funcție de alte criterii. Astfel, în dependență de faptul dacă erau sau nu cunoscute infractorului, circumstanțele

se clasifică în *cunoscute* și *necunoscute* infractorului [20, p. 562; 7, p. 393-394]. În acest caz, criteriul distincției îl constituie atitudinea subiectivă a infractorului față de aceste circumstanțe. Această distincție este relevantă în special pentru circumstanțele agravante.

În dependență de *situarea și manifestarea în timp în coraport cu timpul sau perioada săvârșirii infracțiunii*, circumstanțele cercetate se clasifică în circumstanțe atenuante și agravante *anterioare (preexistente), concomitente și subsecvente* infracțiunii [21, p. 165].

În opinia noastră, ca efect al analizelor științifice desfășurate, pot fi conturate trei criterii principale de clasificare a circumstanțelor atenuante și agravante, ce prezintă importanță teoretică și practică:

- criteriul *descrierii circumstanțelor atenuante și agravante în lege*;
- criteriul *manifestării în timp*;
- criteriul *influenței asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului*.

După *descrierea în lege*, există *circumstanțe atenuante și agravante legale și judiciare*. Circumstanțele atenuante pot fi atât *legale*, cât și *judiciare*, iar circumstanțele agravante pot fi doar circumstanțe *legale*.

După *manifestarea în timp*, circumstanțele atenuante și agravante sunt *anterioare, concomitente sau subsecvente comiterii infracțiunii*.

După *influența lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului*, toate circumstanțele atenuante și agravante pot fi repartizate în mai multe grupuri și anume: *circumstanțe atenuante și agravante ce influențează concomitent atât gradul prejudiciabil al infracțiunii, cât și cel al persoanei vinovatului; circumstanțe atenuante și agravante ce influențează doar gradul prejudiciabil al persoanei vinovatului; circumstanțe atenuante și agravante care influențează atât gradul prejudiciabil al infracțiunii, cât și cel al persoanei vinovatului, legate de starea, activitatea și comportamentul victimei sau a părții vătămate până la, în timpul, fie după comiterea infracțiunii*.

2.3. *Coraportul dintre circumstanțele atenuante și agravante și circumstanțele speciale - semne calificative și semne privilegiate ale componentei de infracțiune*. Agravarea ori atenuarea măsurilor represive penale, aplicate persoanelor care au comis infracțiuni, se realizează nu doar ținându-se cont de circumstanțele atenuante și agravante prevăzute în PG a CP, dar și cu ajutorul celor indicate în PS a CP. În dreptul penal, atenuarea sau agravarea situației persoanei care a comis infracțiunea este legată nu numai de circumstanțele generale, care sporesc sau micșorează gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, dar și de prezența în fapta comisă a unor *semne agravante sau atenuante*. În literatura de specialitate aceste semne sunt numite elemente circumstanțiale ale infracțiunii [7, p.678].

În teoria dreptului penal, unii autori înțeleg prin semne calificative, toate circumstanțele de care legiuitorul leagă schimbarea calificării infracțiunii, formarea unei noi diversități a genului respectiv de infracțiune și, respectiv, a unei noi sancțiuni [22, p.15]. Alți autori evidențiază prin acest termen doar circumstanțele care influențează esențial caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii și atestă prezența unei diversități mai periculoase a genului respectiv de infracțiune [23, p.92].

În opinia noastră, o trăsătură de bază a semnelor calificative este legătura lor cu componenta infracțiunii. Însă, noțiunea componentei infracțiunii expusă în art. 52 CP poate fi considerată corectă doar în privința componentei *de bază* a infracțiunii.

Considerăm că semnele componentei *calificate* de infracțiune servesc drept temei al răspunderii penale. Condiționând calificarea faptei infracționale, circumstanțele atenuante și agravante influențează mărimea pedepsei – tip, stabilite în lege, aceasta fiind mai mare sau mai mică, în comparație cu mărimea pedepsei stabilite în sancțiunea normei PS a CP, care prevede componenta de bază a infracțiunii.

În acest context, semnele calificative ale componentei de infracțiune capătă semnificația mijloacelor de diferențiere a răspunderii penale și le sunt caracteristice următoarele funcții: 1) influența asupra diferențierii răspunderii penale; 2) influența asupra calificării celor comise și, respectiv, asupra stabilirii unei alte pedepse-reduse (atenuate) sau înăsprite (agravate).

Interpretarea sistemică a circumstanțelor atenuante și agravante speciale prevăzute în PS a CP permite de a afirma că aceste circumstanțe au calități distincte atât sub aspectul esenței, cât și a trăsăturilor lor caracteristice, în coraport cu circumstanțele atenuante și agravante stabilite în PG a CP.

Astfel, prin raportare a circumstanțelor atenuante și agravante generale la circumstanțele calificative atenuante și agravante prevăzute în PS a CP, pot fi angajate anumite concluzii, în speță:

1. Nici o circumstanță calificativă atenuantă– semn calificativ prevăzută în norma PS a CP, nu coincide pe deplin, nici după denumire, nici după conținut cu circumstanțele atenuante generale prevăzute în PG a CP - la art. 76 alin. (1) CP RM.

2. Din cele 13 circumstanțe agravante enumerate la art. 77 alin. (1) CP RM, 9 circumstanțe sunt prevăzute în normele PS a CP - în calitate de circumstanțe calificative, dintre care 5 circumstanțe nu coincid pe deplin nici după denumire, nici după conținut cu circumstanțele agravante generale prevăzute în PG a CP - la art. 77 alin. (1) CP RM.

3. Unele circumstanțe calificative atenuante și agravante prevăzute de normele PS a CP, după conținutul lor, sunt restrictive, iar altele, dimpotrivă, extensive decât circumstanțele atenuante și agravante generale enumerate în PG a CP.

4. Unele circumstanțe atenuante și agravante generale prevăzute la art. 76 alin. (1), art. 77 alin. (1) CP RM, în general nu sunt indicate în calitate de semne calificative în normele PS ale CP și, respectiv, nu formează componente noi de infracțiuni și, invers, multe circumstanțe calificative atenuante și agravante prevăzute de normele PS a CP nu se conțin în listele legale prevăzute în PG a CP.

2.4. Concluzii la Capitolul 2. Investigațiile efectuate în prezentul compartiment au permis formularea unor concluzii, în particular că nu toate circumstanțele ce se referă la infracțiune și la persoana celui vinovat și care au importanță juridico-penală sunt atenuante sau agravante. Noțiunile de „*circumstanțe ale cauzei*” și „*circumstanțe atenuante și agravante*” nu coincid după conținut, iar ultimele, în aspectul cercetat, au un conținut mai extins.

De asemenea, cea mai mare parte a circumstanțelor atenuante și agravante caracterizează gradul prejudiciabil al infracțiunii, precum și gradul de pericol social al persoanei vinovatului, iar unele dintre ele (în special circumstanțele atenuante), deși nu sunt legate de infracțiunea săvârșită și nu caracterizează gradul de pericol social al acesteia și a persoanei celui vinovat, trebuie luate în considerație de către instanța de judecată la aplicarea pedepsei, reieșind din *principiul umanismului*.

3. Influența circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei penale cuprinde patru paragrafe, reflectând o analiză asupra importanței circumstanțelor atenuante și

agravante în dreptul penal, prin prisma influenței lor asupra categoriei și mărimii pedepsei și la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege. Sunt cercetate și determinate, pe această ultimă cale, efectele circumstanțelor atenuante și agravante.

3.1. *Circumstanțele atenuante și agravante – criteriu de bază al individualizării pedepsei penale.* De pe poziția raționamentului, instanța de judecată trebuie să stabilească o pedeapsă care ar fi suficientă pentru atingerea scopurilor și sarcinilor formulate de legea penală. Or, considerăm, totuși, că stabilirea unei pedepse raționale, în general, este prerogativa legiuitorului, nu a judecătorului. Instanța de judecată nu poate alege o măsură de constrângere arbitrară, chiar dacă ea ar considera-o necesară pentru atingerea scopurilor, deoarece aceasta ar contrazice normei prevăzute la art. 75 alin. (1) CP RM. Rezultă că nu se poate discuta despre orice raționament, dar trebuie de vorbit doar despre un raționament juridico-penal, în particular este invocată doar alegerea acelor mijloace și în asemenea volum care să nu contravină legislației penale în vigoare.

Din punctul de vedere al raționamentului, pedeapsa stabilită, după categorie și mărime, trebuie să constituie un mijloc susceptibil de a atinge scopurile care stau în fața ei. Asemenea calități le posedă, însă, atât pedeapsa minimă necesară, cât și o pedeapsă mai mare.

De rând cu faptul că pedeapsa trebuie să corespundă scopurilor ei și să nu fie exagerată, instanța de judecată trebuie să se conducă și de principiul *umanismului*. Acest principiu obligă la un anumit grad de indulgență în procesul de alegere a pedepsei, mai cu seamă dacă se face referire la prezența anumitor circumstanțe atenuante. Așadar, doar o pedeapsă *legală, rațională și umană* este corectă, echitabilă și întemeiată.

Stabilirea unei astfel de pedepse, în opinia noastră, poate fi atinsă doar prin *individualizarea* răspunderii și pedepsei penale. Din punct de vedere etimologic, *individualizarea* înseamnă acțiunea de a individualiza și rezultatul ei; adaptarea și aplicarea unei concepții, a unei legi etc. la cazuri particulare [19, p. 381]. Individualizarea înrâuririi juridico-penale asupra persoanelor care au comis infracțiuni, iar în cadrul acestei înrâuriri, individualizarea răspunderii și pedepsei penale, precum și a altor măsuri cu caracter juridico-penal, constituie una dintre cele mai importante și principiale dispoziții de drept penal. În special, astfel de dispoziții sunt reflectate în art. 6, 7, 23¹, 54, 57, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 83, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 107, 108, 217 alin. (5) CP RM etc. Însuși faptul că dispozițiilor de drept referitoare la individualizarea răspunderii și pedepsei penale le sunt consacrate aproximativ 30 articole din PG și PS a CP RM indică la importanța juridică deosebită a acestei individualizări.

Sferele *diferențierii* și *individualizării* răspunderii penale au natură juridică diferită. Diferențierea se atribuie la activitatea legiuitorului, iar individualizarea – la sfera de aplicare a legii penale [12, p. 259-262].

Diferențierea răspunderii penale constituie un proces, o activitate care se efectuează de către legiuitor, în actul legislativ și constă în gradarea, împărțirea, divizarea răspunderii în legea penală, în rezultatul căreia sunt stabilite diferite consecințe juridico-penale, în dependență de caracterul și gradul prejudiciabil tipic al infracțiunii și al persoanei infractorului, care se realizează în PS, prin stabilirea răspunderii pentru diferite infracțiuni tipice și fixarea sancțiunilor corespunzătoare, la fel și prin evidențierea, crearea în limitele anumitor categorii de infracțiuni, a componentelor de infracțiuni cu semne calificative, iar în PG a CP se realizează prin instituțiile liberării de răspundere și pedeapsă penală, în cazurile când legiuitorul obligă organele de drept să aplice aceste instituții.

Individualizarea răspunderii penale constituie un proces, o activitate, care se efectuează în actul organului de urmărire penală sau în actul judecătoresc și constă în evaluarea caracterului și gradului prejudiciabil individual al infracțiunii și al persoanei infractorului, datelor despre persoana care a comis infracțiunea, gravității infracțiunii comise, circumstanțelor care atenuază și agravează răspunderea, luându-se în considerație influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și condițiile de viață ale familiei acestuia și se exprimă fie prin condamnare publică, în numele legii, a faptelor infracționale concrete și a persoanelor concrete care le-au săvârșit, urmată de aplicarea pedepsei penale concrete, fie prin liberarea persoanei de răspundere sau de pedeapsa penală, în cazurile stabilite de lege, când legea lasă aceasta la aprecierea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată.

Individualizarea pedepsei nu poate fi înfinită, ea are limitele sale [12, p. 259-262]. Cu ajutorul unor criterii specificate la art. 75 alin. (1) CP RM, legiuitorul a urmărit înfăptuirea principiului individualizării pedepselor în justiția penală și, totodată, asigurarea respectării principiului legalității.

Unii autori consideră că criteriile generale de individualizare a pedepsei sunt anumite norme sau principii referitoare la unele date sau elemente care caracterizează ori sunt de natură să ajute la caracterizarea faptelor penale și a infractorilor și, de aceea sunt prevăzute de lege ca mijloace de care trebuie să se folosească instanța de judecată la individualizarea pedepsei [7, p. 386; 21, p. 556]. S. A. Veliev consideră că principiile aplicării pedepsei sunt niște idei diriguitoare prevăzute de legea penală sau care rezultă din interpretarea acesteia, prin care se stabilește întreaga natură a sistemului de pedepse penale și de care se conduc instanțele de judecată la aplicarea pedepsei într-o cauză concretă [24, p. 113].

În opinia noastră, neajunsul unei asemenea abordări constă în înlocuirea unei noțiuni - noțiunii de *principiu*, cu altă noțiune - *criteriu general* de individualizare a pedepsei. Delimitarea *principiilor* de *criteriile generale de individualizare a pedepsei* trebuie făcută atât după destinația și scopurile acestora, precum și după reglementarea lor în CP al RM.

Criteriile prevăzute la art. 75 CP RM au caracterul de *reguli generale*, având în vedere stabilirea pedepsei pentru infracțiunea săvârșită de către autor și dusă până la capăt (consumată) și nu cuprind particularitățile tuturor situațiilor și circumstanțelor eventual posibile, supuse aprecierii din partea judecății. Caracterul de *reguli generale* a criteriilor date se manifestă și prin faptul că de ele se ține cont în toate cazurile de aplicare a măsurilor de constrângere cu caracter penal, inclusiv și în situații în care ar fi aplicabile și unele criterii speciale de individualizare. Astfel, de criteriile generale de individualizare a pedepsei, la care se atribuie și *circumstanțele atenuante și agravante*, se ține cont, în egală măsură, atât la stabilirea categoriei și quantumului pedepsei definitive în cazul unui concurs de infracțiuni, cât și la stabilirea pedepsei pentru fiecare infracțiune în parte din concursul respectiv de infracțiuni [25, p. 170, 174]. Or, varietatea metodelor absorbției, adunării totale sau parțiale, la fel sunt forme de manifestare a individualizării.

Criteriile generale de individualizare a pedepsei posedă anumite *trăsături caracteristice*: - sunt *obligatorii* pentru instanța de judecată; - au caracterul de *reguli generale*; - trebuie să fie luate în considerație de către instanța de judecată, doar toate *cumulativ*.

În context, *criteriile generale de individualizare a pedepsei* sunt reguli și temeieri generale, stabilite de lege, de care instanța de judecată trebuie să țină cont, în mod obligatoriu, la determinarea categoriei și quantumului pedepsei.

3.2. *Influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale. Efectele circumstanțelor atenuante și agravante.* *Circumstanțele atenuante*, potrivit naturii lor, influențează la stabilirea pedepsei penale, indiferent de perceperea lor subiectivă de către persoana vinovatului. O importanță aparte o are faptul ca ele să influențeze gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau pericolului social al persoanei vinovatului. Pentru a fi luate în considerație la stabilirea pedepsei circumstanțele atenuante, este suficient ca instanța de judecată să constate efectiv existența și prezența lor în cauza penală respectivă [26, p. 166-168].

Sistemele legislațiilor penale ale unor state formulează regulile care stabilesc în mod concret *caracterul și gradul influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei*, precum și ordinea, modul de care trebuie să țină cont instanța de judecată în momentul alegerii măsurii de influență juridico-penală. Asemenea prevederi sunt evidențiate în art. 76 CP al României, art. 62 CP al Federației Ruse, art. 65 CP al Elveției, art. 49 CP al Germaniei, art. 66 pct. 2)- 4) CP al Spaniei.

Legislația penală în vigoare a RM nu prevede astfel de reguli stricte. Considerăm, totuși, că o singură constatare a direcției influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei nici pe departe nu este suficientă. Este necesar ca judecătorul să-și imagineze clar următoarele momente: dacă aceste circumstanțe influențează indispensabil categoria și mărimea pedepsei; dacă da, atunci în ce măsură; poate oare să fie stabilită o pedeapsă maximă în cazul în care sunt prezente circumstanțele atenuante și o pedeapsă minimă - în cazul existenței circumstanțelor agravante; referitor la care pedeapsă instanța de judecată trebuie să facă atenuarea sau agravarea – la cea principală, la cea complementară sau la ambele forme de pedepse etc.? Aceste întrebări importante nu sunt clarificate în teoria dreptului penal [27, p. 336-340], iar tratarea lor în practica judiciară, în opinia noastră, este superficială.

În context, susținem că în procesul de evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante, instanțele de judecată trebuie să se conducă de următoarele reguli:

1) *Regula privind ordinea sau consecutivitatea în care instanța de judecată trebuie să țină cont de circumstanțele cauzei la stabilirea pedepsei.* În primul rând, instanța de judecată trebuie să țină cont de circumstanțele care se referă la celelalte temeuri de individualizare a pedepsei, decât circumstanțele atenuante și agravante, în următoarea consecutivitate: referitoare la gravitatea infracțiunii săvârșite; referitoare la motivul acesteia; referitoare la persoana celui vinovat; referitoare la influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului; referitoare la condițiile de viață ale familiei vinovatului [12, p. 292-302].

În al doilea rând instanța de judecată trebuie să țină cont de circumstanțele atenuante și agravante, în următoarea consecutivitate: circumstanțele atenuante și agravante legale (art.76 alin. (1), art. 77 alin. 91) CP RM); b) alte circumstanțe, neprevăzute la art. 76 alin. (1) CP RM, considerate drept circumstanțe atenuante de către instanța de judecată în temeiul art. 76 alin. (2) CP RM, care influențează gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau gradul de pericol social al persoanei vinovatului, fie sunt recunoscute ca fiind atenuante reieșind din principiul umanismului.

2) *Regula privind criteriile aprecierii influenței circumstanțelor cauzei asupra pedepsei.* Considerăm că nu este corect de a pune la baza aprecierii influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale doar *criteriul cantitativ*. Spre exemplu, în CP al Germaniei (art. 49, 50), precum și în CP al Elveției (art. 64), instanța de judecată procedează la atenuarea

sau agravarea pedepsei, reieșind, în special, din *conținutul* circumstanțelor atenuante și agravante.

Considerăm că la stabilirea categoriei și mărimii pedepsei vinovatului, instanța de judecată trebuie să aprecieze gradul de influență a circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, operând atât cu *criteriul cantitativ*, cât și cel *calitativ*.

3) *Regula privind modul influenței circumstanțelor atenuante și agravante ale cauzei asupra pedepsei*. CP RM utilizează ideea formalizării gradului de influență a circumstanțelor asupra pedepsei, însă, doar în privința a unor circumstanțe atenuante și agravante.

Astfel, influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale se exprimă prin influența lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau asupra pericolului social al persoanei vinovatului, precum și prin efectele pe care aceste circumstanțe le au la stabilirea pedepsei. În opinia noastră, art. 78 alin. (1), (3) și (4) CP RM dublează prevederile art. 75 alin. (1) CP RM, iar art. 78 alin. (2) și (5) CP RM dublează prevederile art. 79 CP RM. În realitate, din conținutul art. 78 CP RM nu rezultă un efect strict obligatoriu al circumstanțelor atenuante și agravante, așa cum prezumă denumirea art. 78 CP RM. În context, norma respectivă urmează a fi modificată astfel, încât să fie înlăturate toate contradicțiile evocate.

4) *Regula privind punctul de referință la stabilirea pedepsei*. În opinia noastră, instanța de judecată, ținând cont de *circumstanțele atenuante și/sau agravante* concrete ale cauzei, poate să atenueze și să reducă pedeapsa, fie să o agraveze și, respectiv, să o mărească, doar cu condiția că există un anumit *punct de reper*, un anumit *punct de referință*, adică o mărime de pedeapsă orientativă, în raport cu care și de la care se efectuează calcularea pedepsei și anume reducerea sau mărirea (coborârea sau ridicarea) acesteia, în funcție de o circumstanță sau alta. Considerăm că *punctul de referință*, în raport cu care și de la care trebuie să se efectuează calcularea pedepsei, atenuarea sau agravarea acesteia, este situat în intervalul dintre extremitățile minimale și maximale ale pedepsei relativ determinate prevăzute de sancțiunea normei PS a CP.

În cazul aplicării pedepsei conform regulilor prevăzute la art. 79 CP, nu este corect de a apela la existența unor circumstanțe excepționale. În acest sens, se poate invoca doar un grad diferit de influență a circumstanțelor atenuante. Circumstanțele care stau la baza aplicării art. 79 CP RM trebuie: a) să influențeze caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii (gravitatea faptei și a consecințelor ei, cât și pericolul social al persoanei vinovatului, în sensul micșorării); b) să micșoreze esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, încât aplicarea chiar și a unei pedepse minime în limitele stabilite de lege, în cazul concret, să fie considerată prea aspră și vădit neechitabilă.

3.4. *Concluzii la Capitolul 3*. Compartiment în cauză a propus și unele concluzii, în speță: evaluarea influenței circumstanțelor atenuante și/sau agravante trebuie să fie efectuată prin evaluarea și aprecierea efectelor pe care le produc aceste circumstanțe, precum și fiecare circumstanță în parte asupra răspunderii și pedepsei penale.

Mecanismul aplicării și evaluării circumstanțelor atenuante și agravante se realizează prin aprecierea influenței lor la individualizarea răspunderii și pedepsei penale, adică prin aprecierea influenței lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau asupra pericolului social al persoanei vinovatului, precum și prin efectele pe care aceste circumstanțe le au la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale.

Trebuie să fie făcută deosebire între proprietatea circumstanțelor de a *atenua pedeapsa* și proprietatea circumstanțelor de a *micșora esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei*. În

același timp, toate circumstanțele, care constituie temei pentru aplicarea art. 79 CP și *micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia* sunt circumstanțe atenuante și nu toate circumstanțele atenuante constituie temei pentru aplicarea art. 79 CP RM.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Sintetizând cele expuse în prezenta lucrare, formulăm următoarele **concluzii generale**:

1. *Circumstanțele atenuante* reprezintă date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege sau recunoscute în calitate de asemenea circumstanțe de către instanța de judecată în temei legal, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, care relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, influențând la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, fie nu relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, însă influențează la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, reieșind din principiul umanismului.

2. *Circumstanțele agravante* reprezintă date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, care relevă gradul prejudiciabil sporit al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, influențând la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale.

3. Noțiunea de „*circumstanțe ce atenuează și agravează răspunderea*” utilizată în legislația penală și procesual - penală a Republicii Moldova, *nu corespunde conținutului* capitolului VIII al CP al RM deoarece ele influențează nu numai stabilirea pedepsei, dar și celelalte forme de realizare a răspunderii penală: liberarea de răspundere penală și liberarea de pedeapsă penală.

4. Circumstanțele atenuante și agravante influențează atât la *diferențierea, cât și individualizarea răspunderii și pedepsei penale*.

5. Nici o circumstanță atenuantă sau agravantă prevăzută la art. 76 alin. (1) și art. 77 alin. (1) CP *nu poate avea un grad prestabilit de influență* asupra răspunderii și/sau pedepsei penale.

6. Evaluarea circumstanțelor atenuante și/sau agravante se efectuează prin evaluarea și aprecierea efectelor pe care le produc aceste circumstanțe, precum și fiecare circumstanță în parte asupra răspunderii și/sau pedepsei penale. Fiind un criteriu de individualizare a răspunderii și pedepsei penale, ele influențează ori au un rol pasiv: a) la liberarea de răspundere penală; b) la liberarea de pedeapsă penală; c) la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei, persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea infracțiunii.

7. La aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, trebuie să fie luate în considerație *atât circumstanțele atenuante legale, prevăzute la art. 76 alin. (1), cât și alte circumstanțe, neprevăzute la art. 76 alin. (1) CP, dar considerate drept circumstanțe atenuante de către instanța de judecată în temeiul art. 76 alin. (2) CP*.

8. Toate circumstanțele, care constituie temei pentru aplicarea art. 79 CP și *micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia* sunt circumstanțe atenuante și nu toate circumstanțele atenuante constituie temei pentru aplicarea art. 79 CP.

9. În cazul normei prevăzute la art. 79 CP, însuși categoria circumstanței nu este excepțională, ci este excepțional modul de aplicare a pedepsei în coraport cu regula generală de aplicare a pedepsei, stabilită la art. 75 CP.

În vederea îmbunătățirii legii penale naționale au fost înaintate următoarele *recomandări*, inclusiv cu caracter de lege-ferenda:

1. La art. 76 alin. (3) CP RM, după cuvântul „circumstanța” se introduce cuvântul „calificativă”; după sintagma „de lege ca” se introduce cuvântul „semm”.

2. A modifica art. 77 alin. (2) CP RM, astfel ca norma să reflecte următorul conținut:

(2) Dacă circumstanțele menționate la alin. (1) constituie circumstanțe calificative agravante și sunt prevăzute la normele corespunzătoare din Partea Specială a prezentului Cod în calitate de semne constitutive ale infracțiunii, la stabilirea pedepsei, instanța de judecată nu poate să le considere concomitent drept circumstanțe agravante.

3. A completa art. 77 CP RM cu alin. (3), cu următorul conținut:

(3) La aplicarea pedepsei, instanța de judecată va ține cont doar de circumstanțele agravante, care erau conștientizate de cel vinovat în momentul săvârșirii infracțiunii, când cel vinovat își dădea seama că săvârșește infracțiunea în prezența circumstanței sau circumstanțelor agravante prevăzute de lege. În cazul săvârșirii infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit (art. 77 alin. (1) lit. i) CP), instanța de judecată va ține cont de prezenta circumstanță agravantă chiar și în cazul în care cel vinovat trebuia și putea să-și dea seama că mijloacele prin care se săvârșește infracțiunea prezintă un pericol social sporit.

4. A modifica art. 78 CP RM, astfel ca norma să reflecte următorul conținut:

(1) În cazul în care instanța de judecată constată doar circumstanțe atenuante sau că acestea prevalează față de cele agravante atât cantitativ cât și din punct de vedere calitativ, acest fapt conduce: a) la aplicarea unei pedepse mai aproape de limita minimă a pedepsei prevăzute de sancțiunea normei Părții Speciale a Codului penal; b) la înlăturarea atât a pedepsei complementare obligatorii, cât și a pedepsei complementare opționale (care nu este obligatorie - „cu sau fără”); c) la posibilitatea liberării de pedeapsă penală; e) la la posibilitatea liberării de răspundere penală.

(2) În cazul în care instanța de judecată constată doar circumstanțe agravante sau că acestea prevalează față de cele atenuante atât cantitativ cât și din punct de vedere calitativ, instanța de judecată poate să aplice o pedeapsă mai aproape de limita maximă prevăzută de sancțiunea normei Părții Speciale a Codului penal.

(3) În cazul prezenței doar a circumstanțelor atenuante, fie în caz de concurs al circumstanțelor agravante și a celor atenuante, detențiune pe viață nu se aplică.

(4) În cazul în care instanța de judecată constată doar circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, atât a pedeapsa complementară obligatorie, cât și pedeapsa complementară opțională (care nu este obligatorie - „cu sau fără”), prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, poate fi înlăturată.

(5) În cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, cât și pericolul social al persoanei vinovatului, pedeapsa poate fi aplicată conform prevederilor art.79 alin. (1) și (3), cu excepția recidivei de infracțiuni sau al săvârșirii de infracțiuni prevăzute la art.1661 alin. (2)–(4).

5. Se propune următoarea redacție a art. 79 alin. (1) CP:

(1) Ținând cont de circumstanțele cauzei care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, cât și pericolul social al persoanei vinovatului, legate de scopul și motivele faptei, de rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii, de comportarea lui în timpul și după consumarea infracțiunii, de circumstanțele atenuante, de alte circumstanțe ale cauzei, precum și de contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia, instanța de judecată poate aplica o pedeapsă sub limita minimă, prevăzută de legea penală pentru infracțiunea respectivă, sau una mai blândă, de altă categorie, ori poate să nu aplice pedeapsa complementară obligatorie.

6. Se recomandă modificarea art. 117 CP RM, după cum urmează:

Articolul 117. Calificarea infracțiunilor în cazul concurenței dintre două norme speciale

Concurența dintre două norme speciale are următoarele varietăți:

a) dintre componența de infracțiune cu circumstanțe calificative atenuante și alta cu circumstanțe calificative agravante – infracțiunea se califică în baza celei cu circumstanțe calificative atenuante;

b) dintre două componente de infracțiuni cu circumstanțe calificative atenuante – infracțiunea se califică în baza normei penale care prevede pedeapsa mai blândă;

c) dintre două componente de infracțiuni cu circumstanțe calificative agravante – infracțiunea se califică în baza normei penale care prevede o pedeapsă mai aspră.

Avantajele unor asemenea recomandări sunt:

a) Eficientizarea procesului de aplicare a legii, prin rentabilizarea practicii judiciare în materia ce vizează aplicarea prevederilor art.75-79 CP RM, astfel încât cei abilitați cu aplicarea legii penale să nu se confrunte cu dificultăți în activitatea de constatare a circumstanțelor atenuante și agravante, de evaluare și apreciere a circumstanțelor atenuante și agravante prin evaluarea efectelor pe care le produc aceste circumstanțe, precum și fiecare circumstanță în parte asupra răspunderii și/sau pedepsei penale. În consecință, va fi asigurată eficiența pedepsei penale și realizarea scopurilor acesteia, prin aplicarea unei pedepse legale, echitabile și justificate.

b) Ca rezultat al includerii în normele prevăzute la art. 76, 77, 117 CP al M a termenului de „*circumstanțe calificative atenuante*” și „*circumstanțe calificative agravante*”, vor fi evitate confuziile dintre circumstanțele atenuante și agravante *generale* prevăzute la alin. (1), (2) art.76 și alin. (1) art.77 CP și circumstanțele atenuante și agravante speciale – semne calificative și privilegiate constitutive a componenței infracțiunii prevăzute de normele Părții Speciale a CP. În așa mod, s-ar uniformiza termenii juridici, fapt dictat de Legea actelor legislative.

c) Prin operarea modificărilor în art.78 CP al RM, va fi înlăturată lipsa de concecvență existentă în conținutul normei respective, iar cei abilitați cu aplicarea legii penale nu se vor confrunța cu dificultăți în activitatea de apreciere a efectelor circumstanțelor atenuante și agravante, atât în procesul individualizării răspunderii penale, cât și cel al individualizării pedepsei penale.

d) Excluderea termenului de „*circumstanțe excepționale*” din alin. (1) al art. 79 CP al RM, va înlătura abordarea formală în în practica judiciară, a constatării și aprecierii circumstanțelor atenuante precum și a altor circumstanțe ale cauzei care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, cât și pericolul social al persoanei vinovatului și ar reduce cazurile de casare de către instanțele ierarhic superioare a sentințelor sau deciziilor pronunțate de instanțele ierarhic

inferioare, pe motiv că acestea greșit au individualizat pedeapsa penală și neîntemeiat au aplicat prevederile art.79 CP al RM.

e) În plan economic, vor fi evitate cheltuielile privind rejudecarea cauzelor în legătură cu aplicarea pedepselor individualizate greșit, fie contrar prevederilor legale (art.427 alin. (1) p. 10), art. 444 alin. (1) p. 9) CPP al RM), evitându-se eventuale cheltuieli de la bugetul de stat în contul reparării prejudiciului moral și material, cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei penale.

Planul cercetărilor de perspectivă la tema lucrării este orientat spre:

- Elaborarea proiectului modificărilor propuse pentru Hotărârea Plenului CSJ a RM „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013.

- Evaluarea oportunității sau inoportunității includerii în legea penală a circumstanțelor atenuante și agravante care să influențeze asupra răspunderii penale și/sau asupra pedepsei penale aplicate persoanei juridice.

- Elaborarea principiilor și regulilor stabilirii pedepsei în cazul concursului dintre circumstanțele atenuante și agravante și criteriile speciale de individualizare a pedepsei.

- Participarea la elaborarea ghidului cu privire la aplicarea pedepsei.

BIBLIOGRAFIE

1. Biroul Național de Statistică al RM. Statistici pe domenii, www.statistica.md. Vizitat: 15.10.2011.
2. IRP. www.irp.md/news. Vizitat: 15.10.2011.
3. Bulai C., Mitrache C. Drept penal român. Partea generală. Ediția V, revăzută și adăugită. București: Universul juridic, 2008, 458 p.
4. Gorea N., Comarnițchi S. Influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1984. 142 p.
5. Macari I. Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea generală. Chișinău, CE USM, 2002. 398 p..
6. Odagiu Iu. Stabilirea și reținerea circumstanțelor atenuante – necesitate și realitate. În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI. Ediția 4. Chișinău: 2003, p. 233-236.
7. Bulai C., Bulai B. Manual de Drept penal. Partea generală. București: Universul Juridic, 2007. 678 p.
8. Mitrache C-n., Mitrache C. Drept penal român: Partea generală. Ediția VII, revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2009. 454 p.
9. Карпец И. И. Отягчающие и смягчающие обстоятельства в уголовном праве. Москва: Госюриздат, 1959. 119 p.
10. Карпец И. И. Индивидуализация наказания в советском уголовном праве. Москва: Госюриздат, 1961. 152 p.
11. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва: Юридическая литература, 1972. 352 p.
12. Ulianoschi Gh., Popescu D. Noțiunea de individualizare a pedepsei penale și rolul circumstanțelor atenuante și agravante la individualizarea pedepsei penale. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare”. USM, 21-22.09.2011. Vol. I. Chișinău: 2011, p. 259-262.
13. Popescu D. Circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante – criteriu de bază al individualizării și aplicării pedepsei penale. În: Analele științifice ale USM. Vol. I. Chișinău: 2001, p. 331-335.
14. Popescu D. Noțiunea și natura juridică a circumstanțelor atenuante și a circumstanțelor agravante. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 3, p. 33-37.
15. Popescu D. Rolul circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei penale. Locul lor în sistemul legislației penale a RM. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale cu genericul „Pedepsa ca formă a răspunderii juridice și rolul ei în societatea de tranziție”. Chișinău: 2002, p. 292-302.
16. Лесниченко И. П. Уголовная ответственность: понятие и проблемы реализации. Дис. к.ю.н. Ростов-на-Дону: 2005. 178 p.
17. Юридический энциклопедический словарь. Ред. А. Я. Сухарев. 2-е изд. Москва: Сов. энциклопедия, 1987. 528 p.
18. Grama M., Popescu D. Problemele clasificării circumstanțelor atenuante și agravante. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 2, p. 19-23.
19. Dicționarul Limbii Române Moderne. București: Editura Academiei Republicii

Populare Române, 1958. 961 p.

20. Botnaru S., Grama M. et. al. Manual de Drept penal. Partea generală. Vol. I. Chișinău: Cartier juridic, 2005. 624 p.

21. Ivan Gh. Individualizarea pedepsei. București: C.H. Beck, 2007. 285 p.

22. Кругликов Л. Л., Савинов В. Н. Квалифицирующие обстоятельства: понятие, виды, влияние на квалификацию преступлений. Ярославль: ЯрГУ, 1989. 167 p.

23. Курс уголовного права. Общая часть. Том 2: Учение о наказании. Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва: Зерцало. 1999. 400 p.

24. Велиев С. А. Принципы назначения наказания. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 388 p.

25. Агаев И. Б. Совокупность преступлений: понятие, виды и наказуемость. Москва: Проспект, 2003, 200 p.

26. Popescu D. Rolul circumstanțelor agravante în prevenirea criminalității. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Criminalitatea în Republica Moldova: starea actuală, tendințele, măsurile de prevenire și de combatere”. Chișinău: 2003 p. 166-168

27. Popescu D. Caracterul și gradul influenței circumstanțelor atenuante și a celor agravante asupra categoriei și mărimii pedepsei. În: Analele științifice ale USM. Vol. I. Chișinău: 2001, p. 336-340.

28. www.abaroli.md; Vizitat: 29.06.2014.

ADNOTARE

Popescu Dorin. *Circumstanțele atenuante și agravante în dreptul penal al Republicii Moldova*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 168 de titluri, 3 anexe, 150 de pagini de text de bază. Rezultatele obținute sânt publicate în 12 lucrări științifice.

Cuvintele-cheie: circumstanțe atenuante, circumstanțe agravante, pedeapsă penală, individualizare, semne calificative.

Domeniul de studiu: Lucrarea științifică ține de domeniul Dreptului penal.

Scopul tezei constă în etalarea și soluționarea problemelor juridico-penale legate de natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante, de influența lor la stabilirea pedepsei penale, și, implicit, în formularea unor propuneri *de lege ferenda* menite să optimizeze cadrul legal actual în vederea rentabilizării practicii judiciare în materia ce vizează aplicarea prevederilor art. 75-79 CP RM, astfel fiind asigurată eficiența pedepsei penale și realizarea scopurilor acesteia.

Obiectivele: determinarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante; cercetarea influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale; elaborarea unui mecanism de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante; analiza practicii judiciare actuale; evidențierea carențelor legislative strecurate în normele prevăzute la art. 75-79 CP RM; elaborarea unor recomandări cu privire la perfecționarea normelor Codului penal ce țin de domeniul circumstanțelor atenuante și agravante etc..

Noutatea și originalitatea științifică a tezei de doctorat rezidă în evidențierea unor polemici existente în doctrină, vis-à-vis de circumstanțele atenuante și agravante, în analiza acestora și expunerea propriei viziuni, în efectuarea unei ample cercetări a problemelor ce țin de modul și ordinea de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante. În acest sens, *originalitatea științifică* a prezentei teze de doctorat constă în formularea unor concluzii și recomandări apte de a fi implementate în vederea perfecționării legii penale, precum și în încercarea de a soluționa unele probleme întâlnite în practica organelor de drept. În special, au fost formulate recomandări de perfecționare a conținutului normelor prevăzute la art. 75; 76; 77; 78; 79; 117 CP RM. **Problema științifică de importanță majoră soluționată** constă în *determinarea* naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante, a influenței circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei penale, inclusiv prin prisma efectelor sale, a rolului lor la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege și *elaborarea* mecanismului de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei, *ceea ce a contribuit* la înaintarea unor propuneri *de lege ferenda*, în vederea direcționării legiuitorului spre perfecționarea cadrului legal național, pentru a asigura eficiența pedepsei penale și realizarea reală a scopurilor acesteia.

Semnificația teoretică a prezentului studiu științific constă în faptul că în premieră a fost efectuată o cercetare complexă a mai multor probleme ce țin de circumstanțele atenuante și agravante în dreptul penal al RM, din care motiv respectiva lucrare poate reprezenta un fundament științifico-metodologic esențial pentru literatura de specialitate, în special pentru dezvoltarea în continuare a științei dreptului penal.

Valoarea aplicativă a tezei de doctorat constă în faptul că lucrarea de față reprezintă un veritabil suport științific pentru organele de drept abilitate cu aplicarea legii penale, iar recomandările *de lege ferenda* pot fi utilizate în scopul perfecționării normelor de drept penal, care să reglementeze modul și ordinea de evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante, precum și efectele acestor circumstanțe pentru individualizarea pedepsei penale.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele investigației științifice pot fi utilizate pentru optimizarea aplicării normelor juridice, ce vizează circumstanțele atenuante și agravante. Materialele prezentei teze pot servi drept suport în procesul de instruire atât a studenților facultăților de drept, a masteranzilor și doctoranzilor în domeniul dreptului, cât și pentru instruirea procurorilor, judecătorilor, ofițerilor de urmărire penală și a avocaților în cadrul cursurilor de formare profesională continuă.

АННОТАЦИЯ

Попеску Дорин. *Смягчающие иотягчающие обстоятельства в уголовном праве Республики Молдова*. Диссертация на соискание ученой степени доктора права. Кишинэу, 2015.

Структура диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 168 наименований, 3 приложений, 151 страницы основного текста. Полученные результаты опубликованы в 10 научных работах.

Ключевые слова: смягчающие обстоятельства, отягчающие обстоятельства, уголовное наказание, индивидуализация, квалифицирующие признаки.

Область исследования: Научная работа относится к области уголовного права.

Цель диссертационного исследования: идентификация и решение уголовно-правовых проблем касающихся правовой природы смягчающих и отягчающих обстоятельств, определения их влияния при назначении уголовного наказания и, соответственно, в разработке новых законодательных предложений, с целью оптимизации существующей нормативно-правовой базы для обеспечения продуктивности судебной практики, касаясь применения ст.75-79 УК РМ, обеспечивая тем самым эффективность уголовного наказания и достижения его целей.

Задачи исследования: выявление правовой природы смягчающих и отягчающих обстоятельств, исследование их влияния на назначение уголовного наказания, разработка механизма учета смягчающих и отягчающих обстоятельств при назначении наказания, анализ современной судебной практики; выявление законодательных пробелов в ст. 75-79 УК РМ и разработка рекомендаций по совершенствованию норм Уголовного кодекса в области смягчающих и отягчающих обстоятельств.

Научная новизна и оригинальность диссертационного исследования заключается в анализе существующей доктринальной полемики относительно смягчающих и отягчающих обстоятельств, в формулировании собственных выводов, в анализе проблем касающихся порядка оценки и учета смягчающих и отягчающих обстоятельств при назначении наказания, а также в попытке решить некоторые вопросы правоприменения. В частности, сформулированы предложения по внесению поправок в ст. 76; 77; 78; 79; 117 УК РМ. **Важный научный вопрос решенный** заключается в определении правовой природы смягчающих и отягчающих обстоятельств, установлении их влияния на назначении уголовного наказания, их роли при назначении более мягкого наказания чем предусмотрено законом и в разработке механизма влияния смягчающих и отягчающих обстоятельств на уголовное наказание, что способствовало разработке некоторых предложений, направленных на совершенствование национальной нормативно-правовой базы, для обеспечения эффективности уголовного наказания.

Теоретическая значимость исследования заключается в том что автором впервые был проведен комплексный анализ некоторых проблем смягчающих и отягчающих обстоятельств и их учета при назначении наказания, поэтому данная работа может стать надлежащей научно-методической основой для развития уголовно-правовой науки.

Прикладная ценность: данное исследование представляет собой реальную научную основу для деятельности правоприменительных органов, а рекомендации по поправке некоторых норм УК позволяют значительно улучшить законодательные положения в сфере оценки и учета смягчающих и отягчающих обстоятельств и их последствий при индивидуализации наказания.

Внедрение научных результатов исследования заключается в том что его выводы могут быть использованы для оптимизации применения правовых норм, касающихся смягчающих и отягчающих обстоятельств. Материалы данной научной работы могут быть использованы в процессе подготовке студентов юридических вузов (и не только), а так же для подготовки прокуроров, судей и адвокатов в рамках учебных курсов по повышению квалификации.

SUMMARY

Popescu Dorin. *The mitigating and aggravating circumstances in the criminal law of Republic of Moldova*. Doctoral dissertation. Chişinău, 2015.

The structure of the dissertation: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 168 sources, 3 appendixes, 151 pages of basic text. The results of the research are published in 10 scientific articles.

Keywords: mitigating circumstances, aggravating circumstances, criminal punishment, individualization, classification signs.

The field of study. This dissertation refers to criminal law area.

The purpose and the objectives of the dissertation. *The purpose of this dissertation is to identify and to solve the criminal law issues related to mitigating and aggravating circumstances and their influence on the criminal punishment. Moreover, the author aimed at drafting proposals in order to improve the existing legal framework and judicial practice related to the enforcement of provisions from art. 75-79 of the Criminal Code in order to ensure the efficiency of the criminal punishment and achievement of its purposes.*

The objectives: *to determine the legal nature of mitigating and aggravating circumstances, to evaluate the influence of the mitigating and aggravating circumstances on the punishment, to create a mechanism for application and evaluation of mitigating/aggravating circumstances, to analyse the judicial practice, to identify the gaps in the provisions of the art. 75-79 of the Criminal Code, to formulate recommendations to improve the provisions of the Criminal Code on mitigating and aggravating circumstances.*

The novelty and originality of the dissertation consist in underlining the existing doctrinal polemics on mitigating and aggravating circumstances, analysis of these polemics and formulation of authors' opinions, extensive research on the evaluation of the mitigating and aggravating circumstances. In this sense scientific originality of this thesis consist in the conclusions and recommendations formulated to improve the provisions of the criminal law and in the solutions offered by the author to different issues existing in the judicial practice. In particular, the author makes recommendations regarding amending some provisions contained in the following articles from the Criminal Code of Moldova: art. 76; 77; 78; 79; 117 CP RM.

The major scientific problem solved consists in determining the legal nature of the mitigating and aggravating circumstances, the influence of these circumstances on establishing the punishment, including their effects as well as their role for the application of a milder punishment than the one provided by the law, and creating the mechanism of the influence of these circumstances on the criminal punishment. These aspects have led to the formulation of certain proposals in order to orient the legislator towards the improvement of the national legal framework to assure the efficiency of the criminal punishment and achievement of its goals.

The theoretical significance and applicative value of the dissertation consists in the fact that the author for the first time carried out a detailed and deep research of the theoretical and practical problems related to the application of mitigating and aggravating circumstances in criminal law of Moldova. In this sense, the thesis represents a valuable scientific and methodological basis essential for the development of the criminal law science.

Implementation of the scientific result. *The results of the research can be used to improve the criminal legislative framework on application of mitigating and aggravating circumstances.*

The theses can be used to teach criminal law to bachelor, master and PhD students as well as for continuous education of prosecutors, judges, criminal investigators and defense attorneys.

POPESCU Dorin

**CIRCUMSTANȚELE ATENUANTE ȘI AGRAVANTE ÎN DREPTUL PENAL AL
REPUBLICII MOLDOVA**

**Specialitatea științifică:
554.01 – Drept penal și execuțional penal**

Autoreferatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: _____.

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar: _____

Formatul hârtiei 60x80 1/16.

Tirajul _____ ex.

Comanda nr. _____.

Centrul Editorial-poligrafic al USM
str. A. Mateevici, 60, Chișinău, MD-2012